

Marx-Engels-Jahrbuch, bd. 1-10. Dietz Verlag, Berlin 1978-1987, 404-488 sider pr. bind. 38,- M pr. bind.

I årtier var opkomsten og udviklingen af den marxistiske teori hos Marx og Engels kun genstand for en forholdsvis sporadisk forskning udført af mere eller mindre enkeltstående forskere som f.eks. Kautsky, Rjazanov, Rosenberg, Adoratskij, Veller, Rubel, Tuchscheerer, Rosdolsky, Zelen og Vygotskij. I dag derimod er Marx-Engels-forskningen etableret som et selvstændigt, internationalt forskningsområde, ikke mindst i kraft af den indflydelse, der udgår fra arbejdet med udgivelsen af Marx-Engels Gesamtausgabe (MEGA).

Arbejdet med udgivelsen af MEGA udgør i sig selv et storstilet internationalt forskningsprojekt. Projektet vil først være sluttet i begyndelsen af det næste århundrede og vil da have resulteret i et værk på omk. 180 bind og delbind. Der er tale om et kooperativt forehavende, der alene for de første 30 binds vedkommende har involveret mere end 150 forskere fra DDR og Sovjetunionen. Dertil kommer bidrag fra 70 videnskabelige institutioner, biblioteker, arkiver, forlag og individuelle forskere uden for det egentlige MEGA-kollektiv.

International videnskabelig Kooperation i en sådan skala kræver egne publikationsorganer. Omkring MEGA-projektet er der da også opstået en række videnskabelige tidsskrifter. Blandt de vigtigste er *Beitrage zur Marx-Engels-Forschung* (Institut für Marxismus-Leninismus, Berlin), *Arbeitsblätter zur Marx-Engels-Forschung* (Martin-Luther-Universität, Halle-Wittenberg) og sidst - men ikke mindst *Marx-Engels-Jahrbuch*, der er MEGA-projektets officielle organ.

Marx-Engels-Jahrbuch udgives af institutterne for marxisme-leninisme i hhv. Berlin og Moskva i fællesskab og redigeres af et redaktionskollegium under ledelse af forfatteren til en række fremragende værker om udviklingen af Marx' økonomiske teori.

Bidragene til *Marx-Engels-Jahrbuch* falder i flere stofområder. For hovedpartens vedkommende består bidragene af videnskabelige artikler, forskningsnotater o.l. omhandlende forskellige aspekter af den marxistiske teoris opkomst og udviklingshistorie.

Udviklingen af Marx' *økonomiske teori* indtager selvsagt en prominent plads i årbogen. En vigtig kategori af artikler af denne art beskæftiger sig med en detaljeret kortlægning af Marx' arbejde med teorien om den kapitalistiske samfundsformations bevægelseslov. Marx' arbejde med den økonomiske teori strakte sig over årtier, hvor han møjsommeligt udviklede den Økonomiske teori i flere på hinanden følgende udkast til det økonomiske hovedværk. Kortlægningen af Marx arbejdsproces ved udviklingen af den økonomiske teori kræver derfor en nøje periodisering af det overleverede manuskriptmateriale. Typisk er det derfor den kronologiske indplacering af et manuskript eller et manuskriptfragment, der står i centrum i disse artikler, der derved tilvejebringer forudsætningerne for at kunne følge Marx' forskningsproces i detaljer og så et sige "se Marx over skulderen." Som et forbilledligt eksempel på denne kategori af artikler kan fremhæves en artikel af Larissa Miskevic, Mihail

Ternovskij, Aleksandr Cepurenko og Vitali Vygotskij om periodiseringen af Marx' arbejde på *Kapitalen i perioden 1863-67* (bd. 5), dvs. den periode, hvor Marx udarbejdede det tredje udkast til *Kapitalen* samt det færdige første bind. De når efter en nøje granskning af det samlede kildemateriale frem til følgende: Efter at have arbejdet på det andet udkast fra 1861 til foråret 1863 påbegyndte Marx arbejdet på tredje udkast i juli 1863. Frem til sommeren 1864 udarbejdede han et manuskript på 495 manuskriptsider til bind 1. (Af dette manuskript er kun nogle løse sider samt det afsluttende afsnit om "Resultaterne af den umiddelbare produktionsproces" blevet bevaret.) I september 1864 påbegyndte han et udkast til bind 3. I december lagde han imidlertid dette manuskript bort for at skrive et udkast til bind 2. Da dette var færdigt i sommeren 1865, genoptog han i september arbejdet med bind 3. I december 1865 var manuskriptet til bind 3 og dermed det tredje udkast til *Kapitalen* færdigt. I alt fylder manuskripterne til tredje udkast 1219 manuskriptsider. (Disse manuskripter, der endnu ikke har været offentliggjort i deres fuldstændighed, vil blive udgivet i de to første delbind af MEGA bd 11/4.) Det lykkes forfatterne at placere det store materiale af manuskripter og fragmenter i forhold til hinanden og gør det dermed muligt i detaljer at følge Marx' forskningsproces i disse frugtbare år. I en senere artikel følger Miskevic og Vygotskij dette analysearbejde op med en undersøgelse af Marx' arbejde på 2. og 3. bind af *Kapitalen* i 1866-67.

En anden kategori af artikler om udviklingen af Marx' økonomiske teori analyser centrale teoretiske og metodologiske problemer, som Marx i bestemte perioder var konfronteret med. Som eksempel i denne kategori kan fremhæves Jürgen Jungnickels artikel om Marx' analyse af dialektikken mellem produktivkræfter og produktionsforhold i den økonomiske samfundsformations udvikling i det omfangsrige andet udkast til *Kapitalen* fra 1861-63 (bd. 7). Jungnickel redegør indgående for den tætte vekselvirkning mellem udarbejdelsen af teorien om den relative merværdi og teorien om den økonomiske samfundsformation. Med rette understreger Jungnickel, at der uafhængigt af produktionsforholdene ikke eksisterer nogen drivkraft for produktivkræfternes udvikling, og at en ny samfundsformation ikke ved sin opkomst forefinder de for den adækvate produktivkræfter, men først frembringer disse som resultat af en længere proces.

Der er som et yderligere eksempel på denne kategori ligeledes grund til at fremhæve artiklen af Wolfgang Jahn og Dieter Noske om udviklingen af Marx' forskningsmetode i Marx' London-hæfter fra 1850-53 (bd. 6). I erkendelse af, at den revolutionære bevægelse ville ebbe ud, påbegyndte Marx i september 1850 en periode med intensive økonomiske studier, der frem til august 1853 resulterede i 24 hæfter på ialt omkring 1250 tætbeskrevne manuskriptsider. Disse hæfter giver et vigtigt indblik i Marx' forskningsmetode i en fase, hvor han tog de første, vigtige skridt ud over den klassiske borgerlige politiske økonomis teoretiske rammer. Ved hjælp af dette kildemateriale viser Jahn og Noske, hvorledes forskning og fremstilling, empiri og teori, abstraktion og konkretisering, analyse og syntese, deduktion og induktion, logik og historie, væsen og fremtoning konkret spiller sammen i Marx' arbejdsmetode. F.eks. beskriver forfatterne, hvorledes teoretisk og empirisk forskning hænger uløseligt sammen i Marx' begyndende opgør med Ricardos pen-

geteori. Parallelt med studier af de borgerlige økonomers bidrag til penge teorien beskæftigede Marx sig indgående med penge- og kredithandelens praksis, bank- og møntvæsenets historie, den internationale pengehandel og vekselskredsløbet. Han samlede systematisk statistik over verdensproduktionen af ædelmetaller, sammenlignede produktionsmetoder og produktionstal for flere epoker og undersøgte udviklingen af guldstrømmen mellem kontinenter og lande. På grundlag af disse omfattende empiriske studier kunne Marx så konkludere, at Ricardos penge teori var forkert (brev til Engels, 3. februar 1851). Artiklen af Jahn og Noske udgør ikke blot et glimrende bidrag til forståelsen af udviklingen af den marxistiske økonomiske teori, men tillige et bidrag til udviklingen af den materialistiske forskningsmetode.

En tredje kategori af artikler om den marxistiske økonomiske teori analyserer placeringen af bestemte værker i udviklingen af den marxistiske økonomiske teori. Som eksempler på denne kategori skal nævnes Vygotskijs artikel om placeringen af *Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie* fra 1857-58 i Marx' økonomiske værk (bd. 1), samme Vygotskijs artikel om placeringen af "Løn, pris og profit" (bd. 6), samt Wolfgang Müllers artikel om placeringen af manuskriptet *Zur Kritik der politischen Ökonomie* fra 1861-63 (bd. 6).

Ved siden af bidrag om udviklingen af marxismens økonomiske teori indeholder årbogen et stort antal bidrag om *andre* aspekter af den marxistiske teoris opkomst og udvikling. Disse bidrag falder stort set i de samme kategorier som bidragene om Marx' økonomiske teori: For det første bidrag, der kortlægger Marx og Engels' arbejdsproces i bestemte perioder, ofte et bestemt skrifs tilblivelseshistorie. Som eksempler på denne kategori af artikler skal nævnes Nelly Rumjanzevas artikel om Marx' pariser-hæfter fra første del af 1840'erne (bd. 3) og Peer Köslings artikel om tilblivelsen af Engels' skrifter om ursamfundet og feudalismens opkomst i Central- og Vesteuropa (bd. 8).

For det andet bidrag, der analyserer centrale teoretiske og metodologiske problemer i marxismens udvikling. Her skal især fremhæves Inge Tauberts fremragende artikel om Marx' ideologiske udvikling 1841-43 (bd. 1) og Rolf Bauermanns artikel om udviklingen af Marx' opfattelse af demokrati og diktatur frem til begyndelsen af 1850'erne (bd. 2). Der er derudover grund til at nævne Martin Hundts artikel om udviklingen af den marxistiske revolutionsteori efter 1848-49 (bd. 10) og Roll Dlubeks artikel om betydningen af Marx' kritik af Gothaprogrammet for udviklingen af teorien om den kommunistiske samfundsformation (bd. 1).

For det tredje bidrag, der analyserer bestemte skrifter af Marx og Engels og placerer disse i forfatterskaberne. Her skal først og fremmest fremhæves og anbefales Joachim Herrmanns artikel om Engels' *Familiens, privatejendommens og statens oprindelse* (bd. 7).

Marx og Engels' praktisk-politiske virke er naturligvis genstand for en lang række bidrag, som regel også på et højt kvalitetsniveau.

Marx og Engels' praktisk-politiske virke ytrede sig som bekendt ikke mindst i en omfattende og mangeårig journalistisk indsats. Naturligt nok beskæftiger en række

artikler sig derfor med Marx og Engels' journalistiske og publicistiske virke: *Neue Rheinische Zeitung* (bd. 7), *Neue Rheinische Zeitung. Politisch-Ökonomische Revue* (bd. 1), *Notes to the People* (bd. 8), *The People's Paper* (bd. 3 og 8), *New-York Tribune* (bd. 5), *Reform* (bd. 5), *Revolution* (bd. 7) og *The Volunteer Journal* (bd. 8).

Marx og Engels' indsats som revolutionære politikere i revolutionen 1848-49 behandles i flere artikler (bd. 7 og 10), ligesom deres indsats i udviklingen af den politiske arbejderbevægelse belyses i en lang række artikler: Bund der Kommunisten (bd. 3), delegeretkonferencen i London 1871 (bd. 3), deres indsats for skabelsen af et arbejderparti i Storbritannien 1871-81 (bd. 4), Engels' indsats i den internationale socialistisk bevægelse 1875-95 (bd. 4), IAA's kongres i Geneve 1866 (bd. 5), og Engels' indsats omkring II. Internationales kongres i Zürich 1893 (bd. 5).

Ud over bidrag til Marx-Engels-forskningen indeholder *Marx-Engels-Jahrbuch* offentliggørelse af tekster, der skulle have været optaget i MEGA, men som først er blevet opdaget efter færdiggørelsen af det kronologisk relevante bind, typisk supplerende breve (bd. 1, 3, 6, 7, 8), plus tekster, der ifølge udgivelsesplanen for MEGA som helhed først vil blive offentliggjort i MEGA ad åre, men som man skønner ikke bør afvente MEGA's køreplan. F.eks. nogle nyopdagede breve fra Marx (bd. 8 og 9), 21 breve fra Wilhelm Liebknecht og Hermann Ramm til Marx og Engels omkring *Anti-Duhring* (bd. 2); 17 breve fra bl.a. Wilhelm Liebknecht omkring Engels' skrift *Om boligspørgsmålet* (bd. 4) samt 12 breve fra medlemmer af familien Marx til Engels (bd. 6).

Marx-Engels-Jahrbuch indeholder desuden kildetekster, der supplerer MEGA, dvs. tekster, der ifølge de redaktionelle retningslinjer for MEGA ikke skal offentliggøres heri, men som ikke desto mindre er vigtige kildetekster ved studiet af marxismens opkomst og udvikling. I bd. 1 offentliggjorde årbogen således uddrag fra 70 breve fra trediepersoner fra perioden 1841-46 indeholdende indtryk, vurderinger og beskrivelser af Marx og Engels. Blandt brevskriverne finder man Edgar og Bruno Bauer, Heß, Ruge, Feuerbach, Kniege m.fl. I bd. 3 offentliggøres ligeledes Weitlings erindringer om hans møde med Marx i efteråret 1849. I samme kategori falder ligeledes artikler skrevet af kampfæller til Marx og Engels, f.eks. en artikelseerie af Weydemeyer om otte-timers-bevægelsen i en amerikansk avis (bd. 7) og en artikel af Dronke mod Proudhon (bd. 9).

I den dokumentariske afdeling skal endelig nævnes Boris Rudjaks oversigt over de overleverede fotografier af Marx og Engels (bd. 4 og 6).

Et særligt forskningsområde, som *Marx-Engels-Jahrbuch* lægger en del vægt på, er Marx og Engels' indvirkning på den samtidige og senere arbejderbevægelse. Årbogen indeholder således flere artikler om udbredelsen af Marx og Engels' værker i Rusland (Maija Dworkina i bd. 2 og 7 og Aleksandr Malysch i bd. 3).

Men først og fremmest bringer årbogen en række oversigtsartikler om udbredelsen af Marx og Engels' værker i forskellige lande: Lev Golman om udgivelsen af Marx og Engels' værker på engelsk (bd. 1); Samanosuke Omiya om Marx-Engels-

forskningen og udgivelsesaktiviteten i Japan (bd. 3); Gilbert Badia om udbredelsen af Marx og Engels' værker i Frankrig (bd. 4); Zdenek Dvoracek om Tjekkoslavakiet (bd. 6) og Georgij Mladsov om Bulgarien (bd. 8).

Af helt speciel interesse for læserne af *Arbejderhistorie* er Gerd Callesens gennemgang af marxismens indflydelse i dansk arbejderbevægelse (bd. 10). Callesens artikel er gennemarbejdet og ydermere kritisk over for de hurtige og smarte generaliseringer. Den fortjener at blive læst af alle, der interesserer sig for den danske arbejderbevægelses politisk-ideologiske udvikling.

Som videnskabeligt organ for MEGA-projektet indeholder *Marx-Engels-Jahrbuch* naturligt nok også bidrag om MEGA-arbejdet. Først og fremmest beretninger fra MEGA-kollektivet om udgivelsesarbejdet (bd. 4, 7, 10) og artikler, hvori de redaktionelle principper, der ligger til grund for MEGA, fremlægges (bd. 5). Under denne overskrift skal også nævnes Hannes Skambraks interessante artikel om det videnskabeligt-redaktionelle arbejde med udgivelsen af manuskriptet til *Zur Kritik der politischen Ökonomie* fra 1861-63 (bd. 2).

Bidragene til *Marx-Engels-Jahrbuch* er stort set alle læseværdige og gennemarbejdede. De er som regel kritiske og ofte skarpsindige, og ikke sjældent forholder forfatterne sig åbent debatterende til andre - marxistiske og ikke-marxistiske - opfattelser af de behandlede spørgsmål.

I hvert bind er der som regel en enkelt artikel, der ikke direkte kan siges at være et bidrag til Marx-Engels-forskningen, men snarere et bidrag til den aktuelle ideologiske diskussion. Nogle af disse bidrag må karakteriseres som overfladiske og ukritiske, men de udgør afgjort en undtagelse. Alt i alt er kvalitetsniveauet i *Marx-Engels-Jahrbuch* højt.

Marx-Engels-Jahrbuch er et fortrinligt supplement til MEGA. Årbogen sætter enhver, der vil tilegne sig den marxistiske teori, i stand til at sætte Marx og Engels' værker ind i deres historiske sammenhæng og studere teorien - ikke blot som en færdigt overleveret doktrin, men studere teorien i den opkomst og udvikling.

Marx-Engels-Jahrbuch er derudover et uundværligt redskab for enhver, der arbejder med marxismens opkomst og udvikling i særdeleshed og den internationale arbejderbevægelses historie i forrige århundrede i almindelighed.

Kjeld Schmidt